

Oksana Horbachova

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Finance, Register and Taxing
State University "Kyiv Aviation Institute"*

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASIS OF STATE REGULATION OF INSURANCE ACTIVITIES

Summary

In today's conditions, when economic and political challenges force states to adapt their regulatory mechanisms, the issue of state regulation of insurance activities becomes especially relevant. Effective regulation of the insurance market contributes to increasing the trust of citizens in insurance companies, ensures the transparency of their activities and guarantees the fulfillment of the obligations assumed. In the conditions of globalization and intensive development of financial markets, the need for effective state control is becoming more and more obvious. This is especially true in countries with unstable economies, such as Ukraine, where insurance companies face numerous challenges related to the economic crisis and external threats. In addition, the development of the insurance market directly affects the general economic development of the country. The successful functioning of insurance companies contributes to the accumulation of long-term investment resources, which stimulates the development of other sectors of the economy. Therefore, improving the mechanisms of state regulation of insurance activity not only ensures the effective operation of insurance companies, but also contributes to the economic growth of the country.

Вступ

Страхова діяльність є важливою складовою фінансової системи будь-якої країни, забезпечуючи економічну стабільність та захист майнових і фінансових інтересів громадян та бізнесу. В сучасних умовах, коли економічні та політичні виклики змушують держави адаптувати свої регуляторні механізми, питання державного регулювання страхової діяльності набуває особливої актуальності. Ефективне регулювання страхового ринку сприяє підвищенню довіри громадян до страхових компаній, забезпечує прозорість їхньої діяльності та гарантує виконання взятих на себе зобов'язань.

Державне регулювання страхової діяльності виконує кілька важливих функцій: від забезпечення фінансової стабільності страхових компаній до захисту прав споживачів. В умовах глобалізації та інтенсивного розвитку фінансових ринків потреба в ефективному державному контролі стає дедалі очевиднішою. Особливо це стосується країн з нестабільною економікою, таких як Україна, де страхові компанії стикаються з численними викликами, пов'язаними з економічною кризою та зовнішніми загрозами.

Окрім цього, розвиток страхового ринку безпосередньо впливає на загальний економічний розвиток країни. Успішне функціонування страхових компаній сприяє акумулюванню довгострокових інвестиційних ресурсів, що стимулює розвиток інших секторів економіки. Тому удосконалення механізмів державного регулювання страхової діяльності не лише забезпечує ефективну діяльність страхових компаній, але й сприяє економічному зростанню країни.

З огляду на вищезазначене, дослідження напрямів вдосконалення державного регулювання страхової діяльності є вкрай актуальним завданням. Особливо важливо врахувати сучасні тенденції регулювання, вплив на фінансові показники діяльності компаній, а також використання зарубіжного досвіду для підвищення ефективності української системи державного контролю у страховій сфері.

Проблеми державного регулювання страхової діяльності активно вивчали такі українські науковці, як А. Баранов, О. Баранова, С. Булгакова, Л. Войтович, Я. Габрон, О. Гаманкова, Н. Докторова, О. Козьменко, В. Нечипоренко, Н. Федорова, О. Філонюк, В. Фурман, Я. Черняхівський, Л. Шірінян, Я. Шумелда, Т. Яворська та інші. Однак, на їхню думку, ще недостатньо досліджено сутність державного регулювання страхового ринку та вплив інструментів цього регулювання на страхову діяльність. Потребує глибшого аналізу та перегляду понятійний апарат, зокрема термін «державне регулювання страхового ринку», а також уточнення конкретних важелів та інструментів, які використовуються для його здійснення.

Розділ 1. Сутність, призначення та економічна необхідність державного регулювання страхової діяльності

У сучасній ринковій економіці, де підприємницька діяльність здійснюється на основі різних форм власності та за умов державного регулювання економічних відносин, зростає потреба суб'єктів господарювання в захисті своїх майнових прав і законних інтересів від різних ризиків. Створення розвиненого ринку страхових послуг є важливим не тільки для підприємств, але й для держави, яка також зацікавлена в захисті свого майна. Вирішення цих питань відбувається через впровадження в Україні ефективних форм і видів страхування, перевірених міжнародною практикою.

У кожній країні держава прагне регулювати різні аспекти людської діяльності, і страхування не є винятком. Страхування відіграє важливу роль у нормалізації процесів суспільного відтворення, забезпечуючи підтримку досягнутого рівня добробуту населення. Більше того, за своєю здатністю впливати на економічний розвиток страхування не поступається іншим елементам фінансово-кредитної системи. Таким чином, страхування займає унікальне місце в економіці та тісно пов'язане з системою державного регулювання.

Державне регулювання страхової діяльності являє собою сукупність заходів, здійснених державою, щодо регулювання та нагляду за страховим ринком. Основною метою таких заходів з боку держави є захист інтересів споживачів страхових послуг та запобігання кризовим явищам [1].

Н. Докторова визначають державне регулювання страхової діяльності як систему засобів і методів, що функціонують на правовій основі для створення рамок і правил, які забезпечують функціонування страхового ринку та діяльність страхових компаній. Такий підхід зосереджується на загальних умовах функціонування страхового ринку, встановлених державою, які мають регулювати не тільки діяльність самих страховиків, але й впливати на всі аспекти ринкової взаємодії. Це трактування підкреслює комплексність державного регулювання, яке виходить за межі лише страхових операцій і охоплює весь страховий ринок як систему [2].

В. Фурман та Я. Габрон розширюють визначення, акцентуючи увагу на тому, що держава створює рамкові умови для функціонування страхового ринку, але в їхніх роботах також наголошується, що ці регуляторні процеси охоплюють ширший спектр взаємодій між усіма суб'єктами страхового ринку. Вони підкреслюють, що державне регулювання стосується не лише діяльності страхових компаній, але й загалом ринку, регулюючи діяльність його учасників через різноманітні правові й економічні інструменти [3; 4].

О. Гаманкова, у свою чергу, визначає державне регулювання страхового ринку як найширше поняття, що стосується всієї системи ринкових відносин, а страхову діяльність – як вужче поняття, яке обмежується страховими операціями. Її підхід підкреслює важливість розгляду державного регулювання страхового ринку як комплексного явища, що стосується всіх суб'єктів ринку, включаючи страховиків, страхувальників, посередників та інші елементи ринкової інфраструктури [5].

Л. Нечипорук додає до цього визначення практичну складову, підкреслюючи, що державне регулювання страхової діяльності включає заходи, які забезпечують сприятливі умови для функціонування страхових компаній, підтримку конкурентного середовища та захист інтересів споживачів. Це визначення акцентує увагу на конкретних діях державних органів, спрямованих на забезпечення ефективного розвитку національного страхового ринку через різні методи впливу та інструменти регуляції [6].

О.Ф. Філонюк підкреслює, що сутність державного регулювання страхової діяльності полягає в активному впливі держави на економічні відносини, що виникають між учасниками страхового ринку. Держава виконує важливу роль у формуванні правового поля, що забезпечує стабільність і прозорість функціонування страхових компаній, а також захист прав споживачів страхових послуг. Це регулювання охоплює не лише розробку законодавчих ініціатив і норм, а й здійснення контролю за їх дотриманням, що дозволяє забезпечити конкурентоспроможність страховиків та уникнути зловживань на ринку. Отже, державне регулювання є необхідним інструментом для підтримки ефективності страхової діяльності, що в свою чергу сприяє розвитку економіки в цілому [7].

Таким чином, державне регулювання страхової діяльності можна визначити як комплексну систему правових, економічних і адміністративних засобів, що застосовуються державою для забезпечення стабільного та ефективного функціонування страхового ринку. Воно охоплює не лише діяльність

страхових компаній, але й усіх учасників ринку, забезпечуючи регулювання їх взаємодії, створення рамкових умов для конкуренції, захисту прав споживачів та сприяння розвитку інфраструктури ринку. Державне регулювання має на меті підтримувати баланс між контролем за діяльністю ринку та його розвитком, забезпечуючи прозорість та стабільність ринкових відносин.

Потреба в державному регулюванні страхової діяльності в Україні обумовлена кількома важливими факторами, які вимагають уваги з боку держави для забезпечення стабільності та ефективності страхового ринку:

1. Слабка конкуренція у страховій галузі через недостатню капіталізацію більшості страхових компаній. Багато вітчизняних страхових компаній не мають достатнього фінансового капіталу для здійснення великих страхових операцій. Це обмежує їхню здатність покривати великі ризики, що вимагає втручання держави для створення умов, у яких страхові компанії зможуть підвищити свою капіталізацію та посилити конкуренцію. Без належної конкуренції страховий ринок не зможе ефективно функціонувати, а страхувальники можуть зіткнутися з обмеженим вибором та недостатньою якістю послуг.

2. Суспільний або змішаний характер ряду страхових послуг. Деякі види страхування, наприклад, медичне чи соціальне страхування, мають суспільну корисність, яка значно перевищує їхню індивідуальну цінність. Це означає, що ці страхові послуги не лише захищають окремих осіб або підприємства, але й мають важливе значення для суспільства в цілому, забезпечуючи соціальну стабільність і економічну безпеку. Держава повинна втручатися для гарантування надання таких послуг, оскільки приватні страхові компанії можуть не мати достатньої зацікавленості у їх розвитку або можуть встановлювати високі тарифи, які будуть недоступними для більшості громадян.

3. Потреба у запровадженні обов'язкових видів страхування для ризиків, не вигідних для приватних страховиків. Існують ризики, які є надзвичайно великими або не вигідними для приватних страховиків, як, наприклад, страхування від природних катастроф, техногенних аварій або пандемій. Через високі ймовірні збитки, пов'язані з такими ризиками, приватні компанії часто не зацікавлені у їх страхуванні. У таких випадках необхідно державне втручання, щоб запровадити обов'язкові види страхування та забезпечити належний захист для тих категорій ризиків, які є важливими для національної безпеки і економічної стабільності.

4. Необхідність урегулювання негативних ефектів, пов'язаних з техногенними аваріями та ядерними конфліктами. У сучасному світі зростає загроза масштабних техногенних аварій та навіть можливості ядерних конфліктів. Такі події можуть мати катастрофічні наслідки для економіки та суспільства. Приватні страхові компанії не мають достатніх ресурсів для компенсації збитків, пов'язаних з подібними інцидентами. Відповідно, держава повинна брати активну участь в регулюванні таких ризиків, щоб забезпечити належні механізми страхування, здатні покрити збитки від подібних подій, а також розробити політику щодо запобігання їх виникненню.

5. Забезпечення прозорості функціонування страхового ринку, законності діяльності страхових компаній та підтримка інформаційної відкритості.

Прозорість і законність є ключовими для довіри громадян і підприємств до страхового ринку. Держава повинна впроваджувати механізми, які забезпечують відкритість інформації про діяльність страхових компаній, їх фінансовий стан і надійність. Це включає створення регуляторних органів, які контролюватимуть виконання страховиками законодавства, а також забезпечуватимуть захист прав споживачів. Така прозорість сприяє покращенню конкуренції, підвищенню якості послуг і зменшенню ризиків шахрайства у страховій галузі.

Отже, ці фактори підкреслюють необхідність державного регулювання для забезпечення стабільного та ефективного функціонування страхового ринку в Україні, захисту інтересів як страхувальників, так і страховиків, а також сприяння розвитку економіки загалом.

Невід’ємним компонентом виявлення суті та ролі державного регулювання страхової діяльності для економіки країни є відповідні його функції (рис. 1).

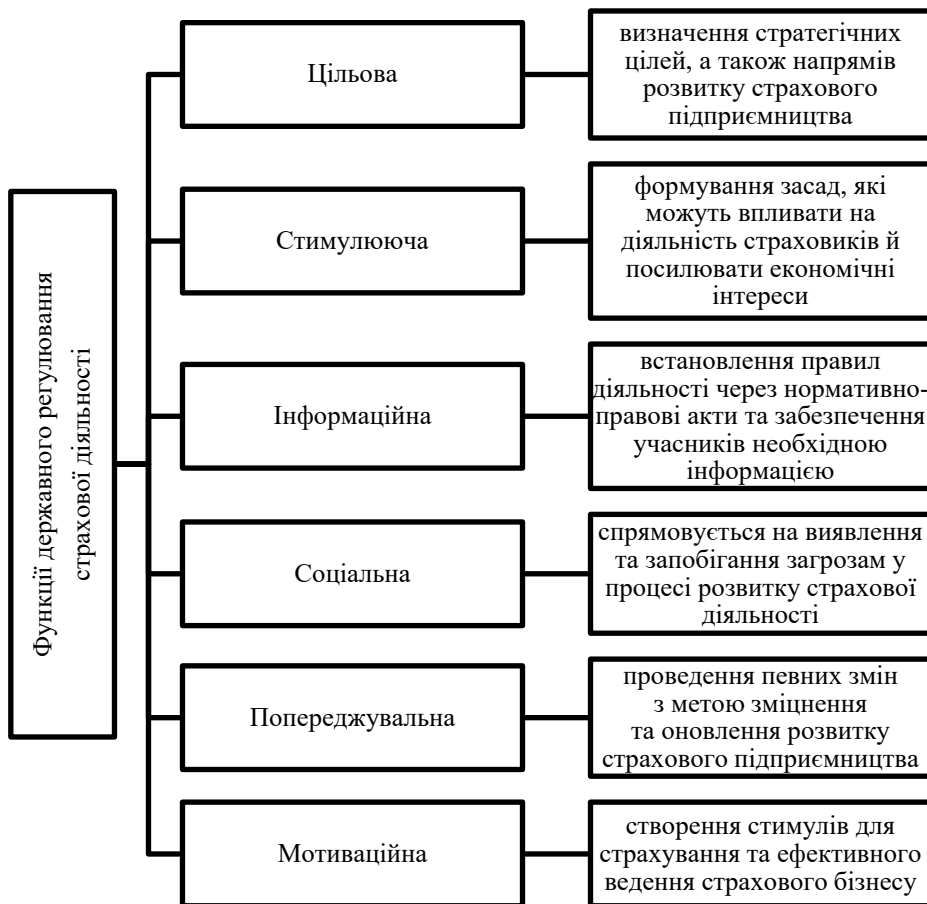

Рис. 1. Функції державного регулювання страхової діяльності

Джерело: сформовано автором на основі [1]

Державне регулювання діяльності страхових компаній має ґрунтуватися на принципах, що забезпечать його ефективність та прозорість й сприятимуть розвитку та прибутковості страховиків, захищатимуть споживачів страхових послуг (табл. 1).

Таблиця 1

Принципи державного регулювання страхових компаній

Принцип	Сутність
1	2
Ефективність	- досягнення цілей регулювання, реалізація яких спрямована на досягнення максимального кінцевого економічного ефекту при залученні мінімальних ресурсів страховиків, інших суб'єктів що працюють на страховому ринку та держави; - послідовність регуляторних дій, прогнозування кінцевого економічного ефекту та можливих негативних наслідків; - забезпечення прибутковості та ліквідності об'єктів, на які здійснюється регулюючий вплив; - розподіл функцій органів нагляду відповідно до завдань, які необхідно вирішувати.
Справедливість	- рівність страхових компаній перед органами регулювання, рівність законодавчо визначених прав і обов'язків страхових компаній, пропорційність відповідальності допущеному правопорушенню; - недопущення дискримінації, виключень, нерівності, свавілля органів нагляду щодо страховиків та страхових компаній у відносинах із своїми клієнтами та партнерами; - постанови, приписи, письмові розпорядження органу регулювання та нагляду, а також накази, розпорядження та відповіді на скарги споживачів страхових послуг, видані страховиком мають відновлювати справедливість чи справедливо визначати права та обов'язки осіб.
Законність	- обов'язковість дотримання органами регулювання та нагляду, страховими компаніями та їх посадовими особами законів та підзаконних нормативних актів, якості законів, відповідність та підпорядкованість нормативно-правових актів закону; - врахування вимог міжнародних нормативно-правових актів при ініціації законодавчих змін в страховому середовищі та в разі зміни внутрішньої політики страховою компанією.
Адекватність	- врахування реального стану, можливостей, потенціалу економіки та страхового ринку, а також міжнародних угод, що підписані країною; - відповідність методів державного регулювання діяльності страховиків існуючим проблемам та загальному стану економіки; - ґрунтовний аналіз при виборі методів та інструментів регулювання всіх можливих альтернативних варіантів та наслідків їх застосування.
Незалежність	- незалежність регулювання від впливу політичних партій, недопущення неправомірного та несанкціонованого втручання в діяльність органів регулювання та нагляду; - недопущення під час виконання господарських операцій пріоритету в наданні послуг пропозиціям політичних партій чи пов'язаних з ними осіб та вкладення коштів страхових резервів в афілійовані структури, що суперечило б диверсифікованості ризиків, безпечності та прибутковості діяльності. - оперативна незалежність для здійснення регулятивної діяльності та наявність для цього достатніх ресурсів; - свобода підприємницької діяльності у межах, отриманих ліцензій та встановлених законодавством обмежень.

1	2
Прозорість	- інформування суспільства про регуляторні дії щодо страховиків та інших суб'єктів страхового ринку та про діяльність органів регулювання та нагляду, відкритість інформації про діяльність страхових компаній; - обов'язковий розгляд державними органами ініціатив, зауважень та пропозицій, наданих страховиками, страхувальниками, саморегулювальними організаціями страховиків та іншими зацікавленими особами; - доступність, повнота інформації для страхувальників про страхові продукти та громадськості про діяльність страхових компаній і своєчасне її оприлюднення.
Збалансованість	- збереження балансу інтересів суб'єктів господарювання, громадян та держави при здійсненні регулювання; - встановлення рівноваги між державним регулюванням, ринковим регулюванням та саморегулюванням.

Джерело: систематизовано автором на основі [1]

Державне регулювання страхової діяльності здійснюється за допомогою сукупності методів, форм і інструментів, які становлять механізм державного регулювання страхової діяльності.

Державне регулювання включає правові, адміністративні та економічні методи впливу, які у свою чергу мають власну будову (рис. 2).

Таким чином, у сучасній ринковій економіці державне регулювання страхової діяльності є критично важливим для забезпечення стабільності та ефективності страхового ринку в Україні. Це регулювання охоплює комплекс правових, економічних та адміністративних заходів, спрямованих на захист прав споживачів, підтримку конкурентного середовища та запобігання кризовим явищам. В умовах слабкої конкуренції, суспільної значущості деяких страхових послуг, необхідності обов'язкового страхування ризиків, пов'язаних з техногенними аваріями, та забезпечення прозорості діяльності страховиків, державне втручання є невід'ємним для нормалізації функціонування ринку.

Ефективне державне регулювання сприяє не лише розвитку страхової діяльності, а й загальному економічному зростанню.

У сучасних умовах розвитку економіки України страхування відіграє ключову роль у забезпеченні фінансової стабільності, захисту майнових інтересів громадян та підприємств, а також у зменшенні економічних ризиків. Проте, незважаючи на наявність багаторічної історії страхового ринку в Україні, його функціонування не завжди є ефективним. Відзначається, що багато страхових компаній стикаються з серйозними фінансовими труднощами, які пов'язані з недостатньою капіталізацією та обмеженими можливостями для покриття значних ризиків. Це, в свою чергу, знижує довіру споживачів до страхових послуг і, як наслідок, стримує розвиток ринку в цілому.

Однією з основних причин, чому державне регулювання страхової діяльності є економічно необхідним, є наявність слабкої конкуренції у сфері страхових послуг. Багато вітчизняних страхових компаній мають обмежений

доступ до ресурсів та фінансів, що заважає їм забезпечити достатній рівень послуг та виконати зобов'язання перед клієнтами. Страхові компанії зможуть вільно конкурувати на ринку, пропонуючи якісні страхові продукти в здоровому конкурентному середовищі, яке створене державою.

Крім того, важливим аспектом є низький рівень прозорості страхового ринку. Багато страхових компаній не надають відкриту інформацію про свої фінансові показники та ризики, що підвищує ймовірність шахрайства та зловживань. Державне регулювання може запровадити стандарти прозорості, які змусять компанії публікувати фінансову звітність, надавати клієнтам доступ до інформації про їхні права та обов'язки, а також забезпечити легітимність та надійність страхових компаній.

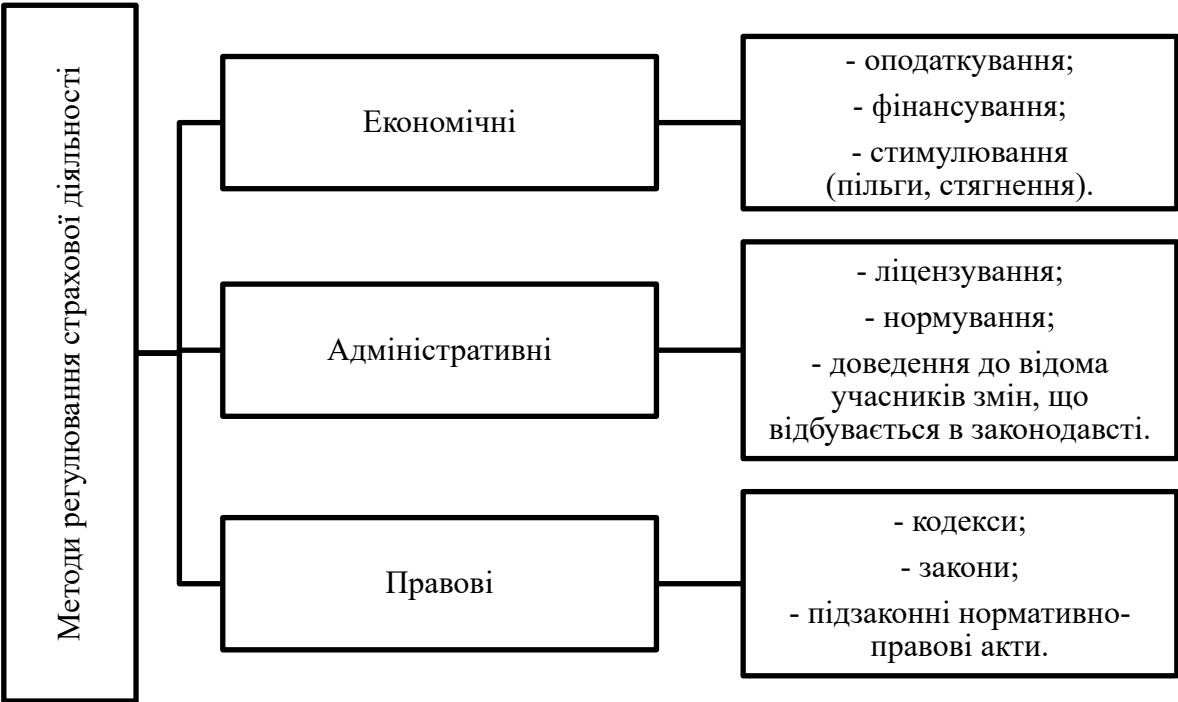

Рис. 2. Методи державного регулювання страхової діяльності

Джерело: сформовано автором на основі [1]

Економічна необхідність державного регулювання також обумовлена потребою захисту споживачів страхових послуг. У разі банкрутства страхової компанії, вкладники можуть втратити свої кошти, що викликає соціальну напругу та знижує загальний рівень життя. Держава повинна забезпечити механізми захисту споживачів, такі як створення фондового захисту страхувальників, що дозволяє відшкодувати втрати в разі ліквідації страхової компанії.

Таким чином, ефективне державне регулювання страхової діяльності є важливою умовою для стабільності та розвитку страхового ринку в Україні. Воно не лише стимулює розвиток конкуренції, але й підвищує довіру

споживачів до страхових послуг, що, в свою чергу, сприяє загальному економічному зростанню країни.

Історичний розвиток страхового ринку в Україні проходив через кілька етапів, кожен з яких був визначений особливими економічними та політичними умовами, що впливали на формування законодавства, регуляторних механізмів та самої структури ринку. Перший етап, що тривав з 1991 по 1993 роки, характеризувався відсутністю належної нормативно-правової бази та методології регулювання страхування, що призводило до численних випадків шахрайства і нестабільності на ринку. На другому етапі, з 1993 по 1996 роки, почали з'являтися перші спеціальні закони, що визначали правила гри для страхових компаній, проте правове регулювання залишалося неповним та декларативним.

Третій етап (1996–2001 роки) став поворотним моментом у розвитку страхового ринку завдяки прийняттю Закону України «Про страхування», який систематизував діяльність страховиків і підвищив вимоги до їх капіталізації. Це сприяло підвищенню довіри до страхових компаній з боку споживачів. Четвертий етап, що почався з 2001 року, позначився значними змінами в законодавстві, зокрема, реформою державного нагляду за страховою діяльністю, що дозволило більш ефективно регулювати ринок і захищати інтереси споживачів.

З моменту повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну у 2022 році страховий ринок знову зазнав суттєвих змін, оскільки економічні та соціальні виклики змусили страховиків адаптувати свої продукти до нових реалій. Цей новий етап розвитку страхового ринку в Україні відзначається не лише впровадженням нових видів страхування, що враховують воєнні ризики, але й посиленням вимог до регуляції, що має на меті забезпечення стабільності та захисту прав споживачів. Розуміння цих історичних етапів дозволяє краще оцінити сучасний стан ринку страхування в Україні та його перспективи в умовах глобальних змін.

З 1 липня 2020 року Національний банк України набув повноваження регулятора ринку небанківських фінансових послуг, до якого входять страхові, лізингові та факторингові компанії, кредитні спілки, ломбарди та інші фінансові установи. Державний нагляд за страховою діяльністю в Україні реалізується з метою забезпечення дотримання національного законодавства у сфері страхування, сприяння ефективному розвитку страхових послуг, попередження неплатоспроможності страховиків, а також захисту прав і інтересів страхувальників [8].

Національний банк України, як уповноважений орган, здійснює контроль за страховою діяльністю через свої місцеві представництва. У своїй діяльності Національний банк орієнтується на створення сильного страхового сектора, здатного якісно виконувати свою основну функцію – захист населення та бізнесу від можливих збитків, що можуть виникнути внаслідок страхових подій.

Для досягнення цієї мети необхідно сформувати платоспроможний, стійкий та конкурентний ринок страхування, який забезпечить належний захист прав

споживачів. Такий ринок не лише сприятиме захисту інтересів громадян, але й підтримає економічне зростання України, не шкодячи при цьому фінансовій стабільності держави. Усе це свідчить про важливість ролі Національного банку України у формуванні та розвитку надійної страхувальної системи в країні [8].

Страхування є важливою частиною фінансового ринку будь-якої країни. Як і будь-який елемент ринку, воно не може залишитися без уваги держави. Навіть ті процеси, які на перший погляд можуть здаватись незначними і не мати прямого впливу на країну в цілому, можуть все ж таки мати важливі наслідки. Тому всі аспекти життя людей потребують формалізації та законодавчого регулювання, і страхування не є винятком [9].

Цей контроль здійснюється через законодавчі та нормативні акти, основні з яких наведені в табл. 2. Відзначаються три ключові категорії документів: закони України, кодекси України та постанови Національного банку України. Також законодавчу силу і вплив мають міжнародні угоди, які ратифіковані Україною, а також укази та розпорядження Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, різних міністерств і Президента України. Більшість із цих актів підлягає регулярному перегляду, внесенню змін, доопрацюванню та прийняттю нових документів.

Усі наведені законодавчі акти формують базу, на основі якої розвивається та функціонує страхування в Україні. Вони визначають основні принципи, за якими повинні діяти страховики, та регулюють порядок їхньої діяльності в межах держави. Це є невід'ємною частиною державного регулювання, яке забезпечує закріплення умов для існування страхового ринку.

Зокрема, Конституція України та закони, такі як «Про страхування», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів», «Про господарські товариства», «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», та «Про звернення громадян» створюють правову основу для діяльності страховиків.

Важливими є також кодекси, серед яких Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, Митний кодекс України, Податковий кодекс України, Кодекс України з процедур банкрутства та Повітряний кодекс України. Ці документи регулюють різні аспекти бізнесу і правовідносин, що мають безпосереднє відношення до страхування.

Крім того, постанови Національного банку України, зокрема, «Про затвердження Положення про здійснення безвізного нагляду на ринках небанківських фінансових послуг», «Про затвердження Положення про встановлення критеріїв оцінки ступеня ризику від здійснення діяльності учасниками ринку небанківських фінансових послуг» та інші регулюють наглядові функції, визначають умови провадження діяльності, вимоги до фінансової звітності та інші важливі аспекти.

Таблиця 2

Основні законодавчі акти, що регулюють страхування

Тип документа	Назва документа
Закони	Конституція України
	«Про страхування»
	«Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»
	«Про обов’язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів»
	«Про господарські товариства»
	«Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»
	«Про звернення громадян»
Кодекси	Цивільний кодекс України
	Господарський кодекс України
	Митний кодекс України
	Податковий кодекс України
	Кодекс України з процедур банкрутства
	Повітряний кодекс України
Постанови НБУ	«Про затвердження Положення про здійснення безвізного нагляду на ринках небанківських фінансових послуг»
	«Про затвердження Положення про встановлення критеріїв оцінки ступеня ризику від здійснення діяльності учасниками ринку небанківських фінансових послуг»
	«Про затвердження Положення про застосування заходів впливу до учасників ринку небанківських фінансових послуг»
	«Про затвердження Положення про організацію, проведення та оформлення результатів інспекційних перевірок учасників ринків небанківських фінансових послуг»
	«Про затвердження Положення про визначення умов провадження діяльності з надання фінансових послуг, здійснення яких потребує відповідної ліцензії (ліцензійних умов)»
	«Про затвердження Положення про вимоги до структури власності надавачів небанківських фінансових послуг»
	«Про подання учасниками ринку небанківських фінансових послуг фінансової звітності на основі таксономії фінансової звітності за міжнародними стандартами»
	«Про затвердження Положення про перестраховування у страховика (перестраховика) нерезидента»
	«Про затвердження Правил складання та подання звітності учасниками ринку небанківських фінансових послуг до Національного банку України»
	«Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану»

Джерело: сформовано авторам на основі [9; 10]

Однак важливо зазначити, що державне регулювання не обмежується лише цими документами. Державний нагляд – це більш широка концепція, яка включає в себе комплекс факторів, що сприяють найкращому розкриттю можливостей страхового ринку. Державний нагляд забезпечує умови та

підґрунтя для розвитку і вдосконалення страхування, що в свою чергу сприяє підвищенню рівня захисту інтересів споживачів та розвитку економіки в цілому [10].

Отже, економічна необхідність державного регулювання страхової діяльності в Україні обумовлена низьким рівнем конкуренції, недостатньою прозорістю ринку та потребою захисту споживачів. В умовах фінансових труднощів багатьох страхових компаній важливим є активне втручання держави для створення здорового конкурентного середовища, забезпечення прозорості фінансових показників і надійності страхових послуг. Державне регулювання сприяє не лише підвищенню довіри споживачів, але й стабільності та розвитку страхового ринку, що є ключовим для фінансової безпеки громадян і підприємств. Успішна реалізація цих заходів сприятиме економічному зростанню та забезпеченню захисту прав страхувальників.

Розділ 2. Особливості державного регулювання страхової діяльності України у 2019-2023 рр.

Державне регулювання в Україні має значний вплив на основні показники діяльності страхових організацій, формуючи сприятливе середовище для їх функціонування та розвитку. По-перше, регуляторні механізми забезпечують стабільність фінансового середовища, що є критично важливим для страхових компаній. Запровадження обов'язкових резервів та контроль за їх використанням дозволяє забезпечити надійність виконання зобов'язань перед страхувальниками, що, в свою чергу, підвищує довіру до страхового сектору.

По-друге, державне регулювання стимулює конкуренцію на ринку страхування, що веде до покращення якості страхових послуг та зниження їх вартості. Регулятори забезпечують рівні умови для всіх учасників ринку, що сприяє появі нових гравців та інноваційних продуктів. Це позитивно впливає на основні фінансові показники компаній, такі як прибутковість та рентабельність.

Крім того, наявність чіткої правової бази та системи моніторингу ризиків дозволяє страховим компаніям краще управляти своїми фінансами. Регулювання ризиків та контроль за дотриманням фінансових норм сприяє зменшенню ймовірності банкрутства компаній. Це, в свою чергу, забезпечує стабільність на ринку страхування та захист прав споживачів.

Ефективне державне регулювання може впливати на інвестиційні можливості страхових організацій. Стимулювання інвестицій у інфраструктуру та інші економічні сектори через страхові фонди сприяє не лише розвитку самої індустрії, але й економічному зростанню країни в цілому. Таким чином, державне регулювання стає важливим інструментом для забезпечення стійкості та динамічності страхового ринку в Україні.

В таблиці 3 наведено дані щодо динаміки та структури страхових компаній в Україні протягом 2021-2023 року.

Протягом 2021-2023 років страхова галузь України зазнала суттєвих змін, що зумовлені зокрема початком повномасштабної війни в 2022 році. Загальна кількість зареєстрованих страхових компаній за цей період зменшилася на

34,84%, що є значним скороченням. Зокрема, кількість компаній, що займаються non-life страхуванням, знизилася на 37,32%, що свідчить про значний вплив війни та економічної нестабільності на цей сегмент ринку.

Таблиця 3

Динаміка та структура страхових компаній в Україні
протягом 2021-2023 року

Показник	2021	частка, %	2022	частка, %	2023	частка, %	Темп приросту 2023 р. до 2021 р., %
Кількість zareestrovanih страхових компаній, на кінець періоду, одиниць, з них:	155	100	128	100	101	100	-34,84
non-Life	142	91,61	116	90,63	89	88,12	-37,32
Life	13	8,39	12	9,38	12	11,88	-7,69

Джерело: створено автором на основі [8; 16]

Life страхування виявилось більш стійким до негативних факторів, хоча і тут відбулося скорочення кількості компаній на 7,69%. Частка компаній life страхування у структурі ринку навіть зросла з 8,39% у 2021 році до 11,88% у 2023 році, що може свідчити про відносно стабільний попит на такі послуги, попри складну ситуацію в країні.

На рис. 3 представлено динаміку зміни кількості страхових компаній в Україні протягом 2021-2023 рр.

Рис. 3. Динаміка страхових компаній в Україні протягом 2021-2023 рр.

Джерело: створено автором на основі [8; 16]

На рис. 4 зображено структуру страхових компаній в Україні станом на кінець 2023 року.

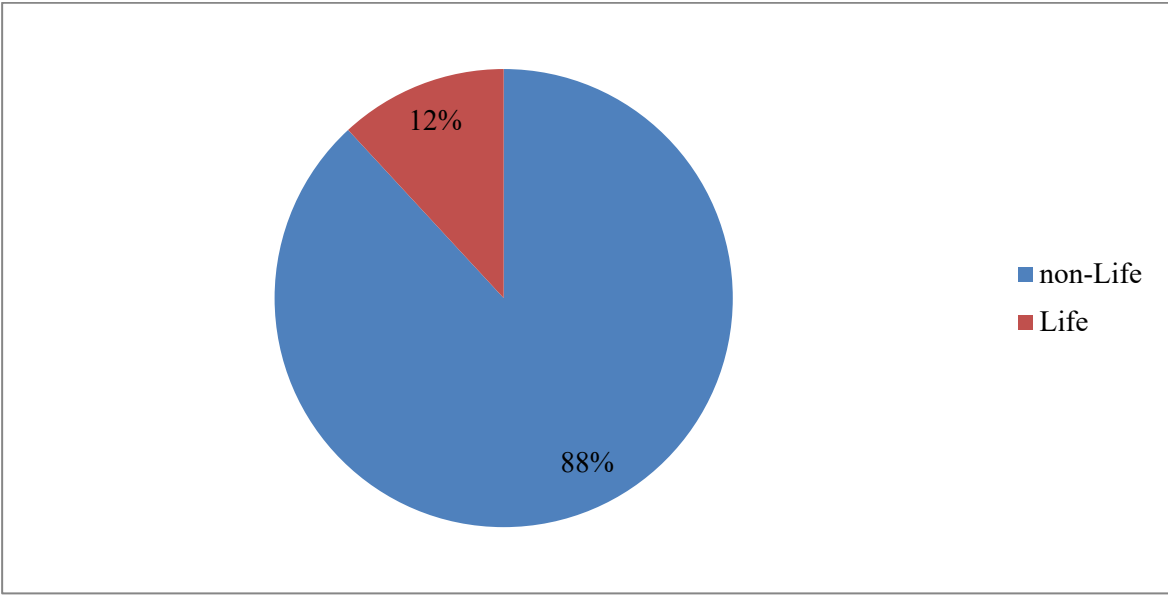

Рис. 4. Структура страхових компаній України станом на 2023 рік
Джерело: створено автором на основі [8; 16]

Проведемо аналіз основних показників страхового ринку України (табл. 4).

Таблиця 4

Основні показники страхового ринку України за 2020-2023 рр., млн. грн.

Показники			Кількість зареєстрованих страховиків	Кількість укладених договорів страхування (тис. од.)	Сформовані страхові резерви	Валові страхові премії	Валові страхові виплати
Період	2020	I кв.	225	40530,80	31965,50	11548,80	3749,90
		I-II кв.	215	57899,89	28467,25	21018,26	7043,88
		I-III кв.	215	89434,50	29623,04	32967,07	11131,90
		I-IV кв.	210	120576,75	34192,96	45175,93	14853,56
	2021	I кв.	208	29248,81	34210,70	12040,51	4378,38
		I-II кв.	181	62769,51	35027,54	24779,84	8703,26
		I-III кв.	169	99939,96	35642,84	38070,65	13427,67
		I-IV кв.	155	131561,93	36555,68	49707,97	17958,31
	2022	I кв.	145	20102,10	36382,72	9680,21	3180,38
		I-II кв.	142	39705,38	36502,38	17656,41	6016,40
		I-III кв.	139	60380,28	39794,01	28573,69	9502,27
		I-IV кв.	128	88002,98	41000,58	39661,78	13001,40
	2023	I кв.	122	20228,90	41329,27	10116,39	3839,77
		I-II кв.	115	40774,77	42481,79	21354,70	7817,50
		I-III кв.	111	73352,95	44888,33	34141,75	12027,37
		I-IV кв.	101	94821,50	46781,22	47014,98	16867,33

Джерело: створено автором на основі [8; 16]

Незважаючи на скорочення кількості страховиків, валові страхові премії та страхові виплати продемонстрували зростання. Валові страхові премії зросли з 31965,50 млн грн у першому кварталі 2020 року до 46781,22 млн грн у четвертому кварталі 2023 року, що вказує на зростання попиту на страхові послуги або на підвищення страхових тарифів. Валові страхові виплати також збільшилися за цей період, досягнувши 16867,33 млн грн у четвертому кварталі 2023 року, що свідчить про підвищення активності у врегулюванні страхових випадків.

Сформовані страхові резерви поступово зростали, що забезпечує більш стабільну фінансову стійкість страхових компаній на ринку. Це особливо важливо в умовах економічної та політичної нестабільності. Загалом, ринок демонструє тенденції до зростання фінансових показників попри скорочення кількості гравців на ринку та складну ситуацію в країні.

В таблиці 5 наведено ТОП-10 найбільших страховиків за валовими преміями станом на 2023 рік.

Таблиця 5

**Рейтинг страхових компаній за валовими страховими преміями
за 12 місяців 2023 року**

№	Страховик	Премії 2023, тис. грн.	Премії 2022, тис. грн.
1	ARX	3 691 795	2 763 900
2	TAC CG	3 539 924	2 432 614
3	УНІКА	3 213 478	2 547 433
4	УСГ	2 936 373	3 167 510
5	ВУСО	2 677 387	1 769 461
6	ІНГО	2 674 896	1 779 726
7	АРСЕНАЛІ СТРАХУВАННЯ	2 322 404	1 667 017
8	UNIVERSALNA	2 005 025	1 403 371
9	КНЯЖА	1 992 149	1 228 701
10	PZU УКРАЇНА	1 869 031	1 279 538

Джерело: створено автором на основі [16]

У 2023 році рейтинг страхових компаній за валовими страховими преміями демонструє суттєві зміни порівняно з 2022 роком. Лідером ринку залишилася компанія ARX, яка значно збільшила свої премії до 3 691 795 тис. грн, що майже на 1 млн грн більше, ніж у попередньому році. Це свідчить про її стійку позицію та зростаючу популярність серед клієнтів.

TAC CG посіла друге місце з преміями у 3 539 924 тис. грн, що також демонструє суттєве зростання порівняно з 2022 роком. УНІКА піднялася на третє місце, збільшивши свої премії до 3 213 478 тис. грн, що свідчить про успішну роботу компанії у складних ринкових умовах.

Водночас, УСГ зазнала зниження премій до 2 936 373 тис. грн у 2023 році порівняно з 3 167 510 тис. грн у 2022 році, що вказує на певні труднощі або зміну стратегії компанії.

Інші компанії, такі як ВУСО, ІНГО, АРСЕНАЛ СТРАХУВАННЯ та UNIVERSALNA, демонструють зростання премій, що свідчить про їхню успішну діяльність та здатність пристосовуватися до змін у ринковому середовищі. Особливо варто відзначити ВУСО та КНЯЖУ, які показали значне збільшення премій порівняно з 2022 роком, що свідчить про розширення їхньої клієнтської бази.

На рис. 5 представлено рейтинг страхових компаній за валовими страховими преміями за 12 місяців 2023 року.

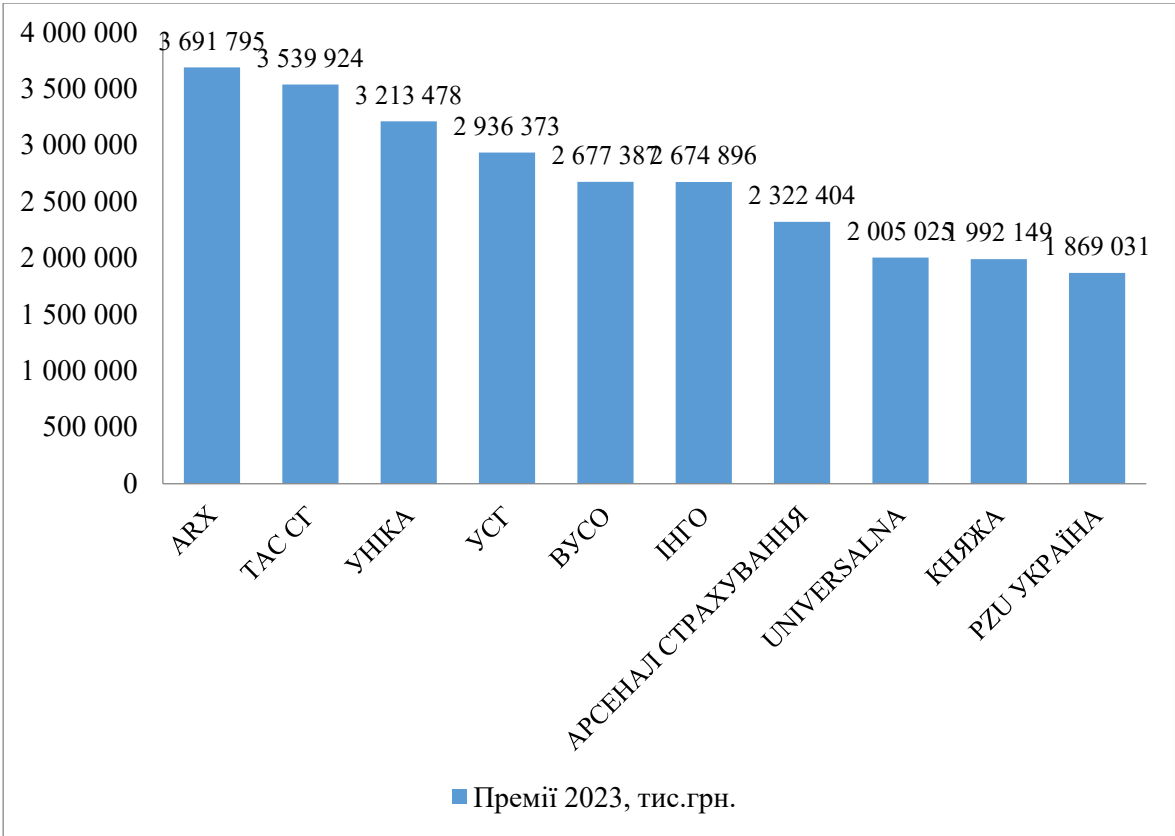

Рис. 5. Рейтинг страхових компаній за валовими страховими преміями за 12 місяців 2023 року
Джерело: створено автором на основі [10]

Загалом, 2023 рік став роком зростання для більшості провідних страхових компаній України, що свідчить про їхню стійкість та здатність адаптуватися до складних умов.

Таким чином, державне регулювання в Україні суттєво впливає на основні показники діяльності страхових організацій, забезпечуючи стабільність фінансового середовища, стимулюючи конкуренцію та покращуючи якість страхових послуг. Незважаючи на зменшення кількості зареєстрованих страхових компаній на 34,84% у період 2021-2023 років, валові страхові премії та виплати продемонстрували зростання, що свідчить про підвищений попит на страхові послуги. Важливим фактором є також стабільне зростання

сформованих страхових резервів, що підвищує фінансову стійкість компаній. Серед найбільших страховиків у 2023 році лідирує компанія ARX, яка продемонструвала значний приріст премій, що вказує на її успішну діяльність у складних ринкових умовах. Загалом ринок страхування в Україні показує тенденції до зростання, попри економічні та політичні виклики.

На початку 2024 року набрав чинності Закон України «Про страхування» (Закон № 1909-IX), який був ухвалений у листопаді 2021 року та замінив Закон України «Про страхування» 1996 року. Новий закон значно відрізняється від попереднього як за обсягом, так і за змістом, підкреслюючи важливість забезпечення платоспроможності, прозорості та доброчесності страховиків щодо своїх клієнтів (споживачів).

З введенням Закону № 1909-IX відбулося ряд ключових змін у законодавчому регулюванні страхування, які істотно впливають на ринок страхових послуг. Однією з основних змін стало введення 23 класів страхування, включаючи 5 класів страхування життя, замість понад 50 видів страхування, які існували раніше. Це нововведення значно спростило умови ліцензування для страховиків, які до цього були зобов'язані розробляти окремі правила та отримувати ліцензії на кожен вид страхування. Зменшення кількості класів страхування, у свою чергу, знизило регуляторне навантаження, оскільки, наприклад, один клас може охоплювати до 12 різних видів страхування. Тепер страховики можуть отримувати одну ліцензію замість численних окремих, що робить процес ліцензування більш ефективним.

Важливим аспектом є також те, що закон містить пункт, який регулює співвідношення між класами та видами страхування, що забезпечує плавний перехід до нових умов. Страховики мають право коригувати обсяг своїх ліцензій за класами, додаючи або виключаючи окремі ризики. Це дає їм більшу гнучкість в управлінні ризиками. Для подальшого уточнення характеристик та класифікаційних ознак класів страхування було затверджено відповідне положення, яке також визначає ризики в межах кожного класу, умови переходу від видів до класів, а також правила укладання договорів.

Крім того, закон змінив умови діяльності нерезидентів на українському ринку. Раніше однією з умов для страховиків-нерезидентів було участь їх держав у міжнародному співробітництві з питань запобігання легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. Тепер акцент зміщено на відсутність застережень з боку міжнародних органів щодо дотримання державами страховиків міжнародних стандартів. Окрім того, діяльність на території України заборонена для тих страховиків-нерезидентів, держави яких ведуть агресію проти України, зокрема для Росії та Білорусі. Зникла також вимога підписання меморандуму між наглядовими органами, що спростило процедуру отримання ліцензій для нерезидентів.

З новим законом значна частина обов'язкових видів страхування стала добровільною. Наприклад, страхування життя та здоров'я працівників на підприємствах, де існують ризики для життя та здоров'я, тепер не є обов'язковим. Це стосується таких установ, як психіатричні лікарні, уранові об'єкти та інші небезпечні виробництва. Водночас, обов'язковими залишилися

види страхування, які пов'язані зі шкодою для життя і здоров'я громадян, а також охорони навколишнього середовища, наприклад, страхування під час перевезення небезпечних вантажів або в разі надзвичайних ситуацій на об'єктах підвищеної небезпеки [11].

Новий закон вимагає від страховиків дотримуватись визначених стандартів капіталу платоспроможності та мінімального капіталу, розрахунок яких може проводитися за базовим або спрощеним підходами, залежно від розміру компанії. Оцінка платоспроможності здійснюється щорічно під контролем НБУ. Протягом трьох років з моменту набрання чинності нового законодавства всі компанії можуть використовувати спрощений підхід для оцінки платоспроможності.

Мінімальний статутний капітал для страховиків варіюється. За базовим підходом, компанії з ліцензією на страхування життя повинні мати капітал у розмірі 48 млн гривень (приблизно 1,2 млн євро), тоді як для інших страховиків – 32 млн гривень (приблизно 800 тис. євро). Мінімальний капітал переглядатиметься НБУ кожні п'ять років. Спрощений підхід визначає мінімальний капітал як більший з двох значень: третина капіталу платоспроможності або відповідно 32 або 48 млн гривень.

Нові вимоги до страхових компаній включають регулювання структури власності, яке передбачає оприлюднення інформації про власників і зміни у власності. НБУ тепер зобов'язаний погоджувати суттєві зміни у структурі участі юридичних та фізичних осіб у страховиках, оцінюючи їхню ділову репутацію та фінансовий стан.

Крім того, новий закон підвищує вимоги до корпоративного управління, зокрема, НБУ погоджуватиме призначення керівників і осіб, відповідальних за ключові функції, враховуючи їх професійну компетенцію. Чим більша страхова компанія, тим більше вимог до неї. НБУ також оцінюватиме ефективність управлінських органів страховиків [11].

Закон детально регламентує структуру ключових функцій (управління ризиками, комплаєнс, актуарна функція та внутрішній аудит) та вимоги до їх виконання. Юридичні особи, які планують здійснювати діяльність зі страхування, повинні подавати до НБУ план діяльності на наступні три роки.

Новий закон вводить кілька важливих вимог для страхових посередників з метою захисту прав учасників страхування. По-перше, запроваджено чіткі критерії до професійної кваліфікації, ділової репутації та досвіду. По-друге, перед укладенням договору страхування посередники повинні надати клієнтам детальну інформацію про свої послуги. Також передбачено обов'язкове страхування відповідальності для тих посередників, які отримують страхові премії від клієнтів або страховиків. Окрім цього, посередники, що здійснюють виплати, повинні мати окремі рахунки для ведення господарської діяльності, на які не може бути накладено арешт.

Закон вперше визначає перелік наглядових дій НБУ для виявлення та усунення ризиків, пов'язаних із платоспроможністю страховиків. До таких дій належать інспекційні перевірки, коригувальні заходи, заходи раннього втручання та впливу, які можуть включати анулювання ліцензії або введення

тимчасової адміністрації. Якщо страховик самостійно виявить ризики для своєї платоспроможності, він зобов'язаний повідомити про це НБУ та розробити план відновлення [11].

Закон № 1909-IX встановлює чіткі умови для виходу страховиків з ринку, які можуть бути добровільними або примусовими. Добровільний вихід може включати реорганізацію, ліквідацію або передачу страхового портфеля за узгодженням з НБУ. Примусовий вихід відбувається за рішенням НБУ, наприклад, через анулювання ліцензії або визнання страховика неплатоспроможним, що може призвести до судового розгляду та ліквідації. У випадку неплатоспроможності НБУ призначає тимчасову адміністрацію для захисту прав споживачів.

Згідно з новим законом, були внесені суттєві зміни до Кодексу України з процедур банкрутства, що впливають на діяльність страхових компаній. По-перше, заяву про відкриття провадження у справі про банкрутство страховика може подати тільки ліквідатор, призначений судом за заявою НБУ, якщо виявлено недостатність майна для задоволення вимог кредиторів, або сам НБУ у випадку визнання страхової компанії неплатоспроможною. Кредитори більше не можуть ініціювати банкрутство.

По-друге, закон визначає обставини, за яких НБУ зобов'язаний визнати страховика неплатоспроможним і подати заяву до суду про банкрутство протягом місяця. Наприклад, це може стосуватися неможливості виконання вимог до мінімального капіталу.

По-третє, важливим є те, що страховики, визнані неплатоспроможними, не мають можливості на відновлення діяльності. Санація не може бути застосована до відкриття провадження про банкрутство, а розпочата ліквідація не може бути зупинена, навіть у випадку скасування актів НБУ, що стали підставою для ліквідації [12].

У зв'язку з імплементацією нового закону про страхування, який набрав чинності через два роки після свого прийняття, страховий ринок в Україні зіткнувся з низкою суттєвих проблем. Хоча законодавство передбачає додатковий перехідний період до 30 червня 2024 року для приведення діяльності страхових компаній у відповідність до нових вимог, державні органи не встигли розробити необхідну підзаконну нормативну базу. Національний Банк України та Кабінет Міністрів України повинні були забезпечити реалізацію нового закону, але не всі необхідні документи були підготовлені вчасно.

Станом на кінець лютого 2024 року НБУ завершив розробку лише частини нормативних актів, необхідних для реалізації нового законодавства. З 35 документів, які уряд мав підготувати до січня 2024 року, лише два були затверджені, що свідчить про серйозні затримки у виконанні зобов'язань. Більшість підзаконних актів, які повинні регулювати умови страхування, досі не прийняті, що призводить до регуляторної невизначеності на страховому ринку [12].

Ця ситуація може негативно вплинути на діяльність страхових компаній та їх клієнтів, ускладнюючи процес адаптації до нових вимог. У зв'язку з цим є

сподівання, що найближчим часом державні органи завершать розробку необхідного вторинного законодавства, що дозволить учасникам страхового ринку знайти спільну мову і належно адаптуватися до змін.

Розділ 3. Проблеми та перспективи державного регулювання страхової діяльності в Україні

Сучасні проблеми державного регулювання страхової діяльності в Україні є складним комплексом викликів, що потребують термінового вирішення. Незважаючи на наявність законодавчої бази, ефективність державного регулювання страхової діяльності підринається низкою факторів, які зумовлюють нестабільність ринку, знижують довіру споживачів та заважають розвитку страхової галузі.

Однією з найзначніших проблем є недостатня прозорість та непрозорість ринку страхування. Багато страховиків продовжують практикувати недостатньо відкриту фінансову звітність, що ускладнює контроль за їхньою діяльністю з боку регуляторів. Непрозорість може призводити до недовіри з боку споживачів, що, в свою чергу, зменшує рівень участі населення у страховій діяльності.

Високий рівень дефіциту регуляторних механізмів є ще однією серйозною проблемою. Державні органи не завжди встигають за швидкими змінами на ринку, і існуючі нормативні акти можуть не відповідати актуальним викликам, таким як зміни в економічному середовищі, кризи або нові технології. Це ускладнює адаптацію страховиків до нових умов ведення бізнесу.

Сучасні економічні умови, включаючи наслідки війни в Україні, серйозно впливають на страхову діяльність. Ризики, пов'язані з військовими діями, а також економічна нестабільність ведуть до зростання невизначеності для страховиків, які повинні оцінювати ризики на новому рівні. Внаслідок цього виникає потреба в перегляді методів оцінки ризиків та тарифікації, що часто вимагає додаткових витрат і ресурсів.

Ще однією проблемою є відсутність конкурентного середовища на ринку. Існуючі гравці, в силу різних обставин, можуть зосереджуватися на збереженні своїх позицій, замість активного розвитку нових продуктів та інновацій. Це негативно впливає на якість страхових послуг та рівень обслуговування клієнтів.

Важливим аспектом є низький рівень фінансової грамотності населення. Багато людей не розуміють принципи роботи страхування та важливість страхового захисту, що призводить до недостатнього попиту на страхові продукти. Держава та страховики повинні вжити заходів для підвищення обізнаності населення про переваги страхування та механізми його функціонування.

Отже, сучасні проблеми державного регулювання страхової діяльності в Україні є складними і багатограними. Їхнє вирішення вимагатиме зусиль з боку держави, регуляторів та учасників ринку, що дозволить створити стабільне, прозоре та ефективне середовище для розвитку страхової діяльності в країні.

Для розвитку державного регулювання страхової діяльності в Україні необхідно вжити комплекс заходів, які охоплюють різні аспекти регулювання та функціонування страхового ринку. Перш за все, важливо оновити законодавчу базу. Для цього можна створити міжвідомчу робочу групу, до складу якої увійдуть представники державних органів, страховиків, асоціацій страховиків та експертів. Ця група має провести аналіз існуючого законодавства, виявити недоліки та розробити нові норми, що регулюють страхову діяльність, з урахуванням міжнародного досвіду.

Крім того, необхідно запровадити механізми для забезпечення прозорості ринку. Для цього доцільно створити електронну платформу, де страхові компанії зобов'язані публікувати свою фінансову звітність та інформацію про страхові продукти. Це дозволить споживачам отримувати достовірну інформацію та легше оцінювати ризики. Також варто розглянути запровадження обов'язкового незалежного аудиту для страхових компаній, що допоможе підвищити рівень довіри до страховиків.

Важливим кроком є вдосконалення системи контролю за діяльністю страховиків. Для цього необхідно створити або реформувати вже існуючі державні органи, відповідальні за нагляд за страховим ринком. Введення регулярних перевірок та моніторингу фінансової діяльності компаній дозволить вчасно виявляти та усувати проблеми. Запровадження електронних інструментів для контролю діяльності страховиків, таких як онлайн-звіти та автоматизовані системи моніторингу, може суттєво підвищити ефективність нагляду.

Необхідно також стимулювати інновації у страховій галузі. Одним із заходів може стати створення інвестиційного фонду для підтримки стартапів у сфері фінансових технологій. Це дозволить розвивати нові технології, які полегшать доступ до страхових послуг. Держава може також заохочувати впровадження нових продуктів через пільгове оподаткування або гранти для страхових компаній, що пропонують інноваційні рішення, такі як цифрові платформи для страхування.

Ще одним важливим напрямком є підвищення фінансової грамотності населення. Організація масових інформаційних кампаній, семінарів і тренінгів з фінансової грамотності допоможе споживачам краще розуміти, як працює страхування та які послуги їм можуть бути корисні. Також важливо співпрацювати з навчальними закладами для включення теми страхування у навчальні програми, що сприятиме формуванню свідомого ставлення до страхування у молоді.

Крім того, необхідно зосередитися на розвитку корпоративного страхування. Для цього варто запровадити програми підтримки малого та середнього бізнесу у сфері страхування, зокрема через знижки на страхові премії для компаній, які дотримуються стандартів безпеки та якості. Держава може також організувати семінари та тренінги для підприємців, що пояснять переваги страхування для бізнесу.

Запровадження системи захисту прав споживачів у сфері страхування також є важливим кроком. Це може включати створення механізмів для розгляду

скарг споживачів на страхові компанії, а також запровадження обов'язкової медіації у разі спорів між страховиками та їх клієнтами. Такі заходи сприятимуть підвищенню довіри до страхового ринку та захисту прав споживачів.

Необхідно також звернути увагу на міжнародну співпрацю. Залучення іноземних експертів і консультантів, які мають досвід роботи на страховому ринку, може допомогти у впровадженні найкращих практик. Участь України у міжнародних форумах та конференціях з питань страхування дозволить вивчити досвід інших країн і адаптувати його до українських реалій.

Узагальнюючи, комплексний підхід до розвитку державного регулювання страхової діяльності в Україні може суттєво підвищити ефективність роботи страхового ринку. Заходи, спрямовані на поліпшення законодавчої бази, підвищення прозорості, впровадження інновацій та захист прав споживачів, створять сприятливі умови для розвитку страхової діяльності та покращення її іміджу в суспільстві.

В табл. 6 представлено узагальнення запропонованих заходів для розвитку державного регулювання страхової діяльності в Україні.

Таким чином, сучасні проблеми державного регулювання страхової діяльності в Україні потребують термінового вирішення, оскільки їхня наявність знижує довіру споживачів та уповільнює розвиток галузі. Для покращення ситуації необхідно оновити законодавчу базу, забезпечити прозорість ринку, стимулювати інновації та підвищити фінансову грамотність населення. Запровадження нових механізмів, таких як електронні платформи для публікації фінансової звітності, обов'язковий незалежний аудит, а також системи захисту прав споживачів, сприятиме формуванню стабільного та ефективного середовища для страхової діяльності в Україні. Комплексний підхід до реформування забезпечить підвищення ефективності регулювання і довіри до страхового ринку.

Державне регулювання страхової діяльності в Україні є ключовим чинником, що впливає на стабільність та ефективність страхового ринку. Однак, враховуючи існуючі проблеми, такі як недостатня прозорість, низький рівень фінансової грамотності населення та відсутність конкурентного середовища, необхідно шукати нові підходи до його вдосконалення. Вивчення зарубіжного досвіду у сфері регулювання страхової діяльності може стати важливим інструментом для адаптації кращих практик та впровадження інноваційних рішень в Україні. Це дозволить не лише підвищити ефективність регулювання, а й забезпечити довіру споживачів, що, у свою чергу, сприятиме розвитку страхової галузі в цілому.

Досвід Німеччини в державному регулюванні страхової діяльності є яскравим прикладом ефективних практик, які можуть бути адаптовані в Україні. Німеччина має розвинутий страховий ринок, що характеризується високим рівнем прозорості, довіри споживачів та стабільності. Одним із ключових елементів регулювання є Федеральна служба фінансового нагляду (BaFin), яка забезпечує нагляд за страховими компаніями, банками та

фондовими ринками. BaFin виконує функції контролю за дотриманням фінансових норм, а також захищає права споживачів.

Таблиця 6

**Напрями розвитку державного регулювання
страхової діяльності в Україні**

Захід	Реалізація	Ефект від заходу
Оновлення законодавчої бази	Створення міжвідомчої робочої групи для аналізу існуючих законів та розробки нових норм	Підвищення ефективності та адаптивності законодавства до сучасних умов
Створення електронної платформи	Розробка і впровадження онлайн-порталу для публікації фінансової звітності страховиків	Підвищення прозорості ринку та довіри споживачів до страховиків
Введення обов'язкового незалежного аудиту	Розробка законодавчих ініціатив щодо обов'язкового аудиту для всіх страхових компаній	Покращення фінансової дисципліни та зменшення випадків шахрайства
Реформа державних органів нагляду	Перегляд структури та функцій державних органів, відповідальних за нагляд за страховим ринком	Підвищення ефективності контролю за діяльністю страховиків
Стимулювання інновацій	Створення інвестиційного фонду для підтримки стартапів у сфері фінансових технологій	Розвиток нових технологій і продуктів у страховій галузі
Підвищення фінансової грамотності	Організація інформаційних кампаній, семінарів та тренінгів з фінансової грамотності	Зростання обізнаності населення про страхування та його переваги
Розвиток корпоративного страхування	Запровадження програм підтримки МСБ у сфері страхування, знижок на премії	Підвищення популярності страхування серед бізнесу
Створення механізму захисту прав споживачів	Розробка системи розгляду скарг і запровадження медіації у спорах між страховиками і клієнтами	Збільшення довіри споживачів до страхового ринку
Залучення міжнародних експертів	Співпраця з іноземними фахівцями та участь у міжнародних форумах	Запровадження кращих світових практик у регулювання страхового ринку
Впровадження електронних інструментів	Створення автоматизованих систем моніторингу для контролю діяльності страховиків	Підвищення ефективності нагляду та своєчасне виявлення порушень

Джерело: створено автором на основі [8; 16]

Окрім того, Німеччина впровадила систему обов'язкового страхування, що охоплює значну частину населення. Наприклад, медичне страхування є обов'язковим для всіх громадян, що забезпечує доступ до медичних послуг та знижує фінансові ризики. Державне регулювання в цій сфері також включає

чіткі вимоги до страховиків щодо фінансової стабільності та прозорості, які допомагають запобігати банкрутствам та захищати інтереси споживачів.

Важливим аспектом німецької моделі є розвиток програм підвищення фінансової грамотності населення. Уряд та страховики активно реалізують інформаційні кампанії, що сприяють підвищенню обізнаності громадян про страхування, його переваги та способи захисту фінансових ризиків. Це дозволяє значно збільшити рівень участі населення в страхових програмах та формує свідоме ставлення до страхування як важливого елемента фінансового планування.

Німеччина активно підтримує інновації у страховій галузі. Завдяки дотаціям та грантам на розвиток фінансових технологій, країна спонукає страховиків впроваджувати нові рішення, такі як цифрові платформи та автоматизовані системи обслуговування клієнтів. Це підвищує ефективність страхових компаній і робить страхові послуги більш доступними для широкого кола споживачів.

Досвід Швейцарії в державному регулюванні страхової діяльності є цікавим прикладом ефективного управління фінансовими послугами. У Швейцарії страхова діяльність регулюється Федеральним відомством з фінансового нагляду (FINMA), яке відповідає за нагляд за всіма фінансовими інститутами, включаючи страхові компанії. FINMA забезпечує прозорість, стабільність та захист прав споживачів, що є ключовими аспектами в страховій галузі.

Один з важливих аспектів швейцарського підходу – це наявність чіткої регуляторної структури, що включає законодавчі акти, які детально визначають вимоги до страхових компаній. Наприклад, Закон про страхування (Versicherungsaufsichtsgesetz, VAG) встановлює рамки для капітальних вимог, оцінки ризиків та управління активами. Це дозволяє страхувальникам бути впевненими у фінансовій стійкості страхових компаній і захисті своїх інтересів.

Крім того, Швейцарія демонструє високий рівень міжнародної співпраці у сфері регулювання страхової діяльності. Країна активно співпрацює з іншими державами та міжнародними організаціями, такими як Міжнародна асоціація страховиків (IAIS), щоб забезпечити гармонізацію регуляторних норм і стандартів на глобальному рівні. Цей підхід дозволяє забезпечити надійність і стійкість страхової системи, що є важливим фактором для залучення іноземних інвестицій [13].

Ірландія має розвинену страхову галузь, яка відзначається значною конкуренцією та різноманіттям продуктів. Державний регулятор у цій сфері – Центральний банк Ірландії (Central Bank of Ireland), який відповідає за нагляд за фінансовими установами та забезпечення стабільності фінансової системи.

Однією з ключових складових регуляторної політики Ірландії є принцип ризикового управління, що передбачає впровадження сучасних норм і стандартів у страхуванні. Наприклад, у 2015 році в країні було впроваджено директиву Solvency II, яка встановлює вимоги до капіталу для страховиків, що дозволяє забезпечити фінансову стійкість компаній та захистити інтереси страхувальників. Ця директива є важливим кроком до створення більш

прозорості та надійної системи регулювання, що відповідає європейським стандартам.

Крім того, Ірландія активно впроваджує технології в сферу страхування, зокрема через ініціативи, спрямовані на розвиток фінансових технологій (FinTech). Державні органи стимулюють інновації шляхом надання ліцензій на діяльність новим гравцям ринку, таким як страхові стартапи, що дозволяє забезпечити конкурентоспроможність та підвищити якість послуг. Наприклад, у 2020 році в Ірландії було зареєстровано понад 30 нових страхових компаній, що свідчить про зростаючий інтерес до інноваційних рішень у цій галузі.

Також варто відзначити, що регуляторна політика Ірландії акцентує увагу на захисті прав споживачів. Центральний банк зобов'язаний проводити дослідження ринку та аналізувати потреби споживачів, а також запроваджувати механізми для вирішення спірних ситуацій. У 2021 році був створений новий орган – Офіс з питань захисту споживачів у фінансовому секторі, який має на меті підвищення довіри до фінансових послуг та забезпечення відповідності компаній нормам етики [14].

Японія має розвинену систему державного регулювання страхової діяльності, яка сформувалася в результаті історичних подій та економічних змін. У країні страховий сектор охоплює як страхування життя, так і ненавчальні види страхування, що сприяє стабільності фінансової системи. Основним регулятором у цій сфері є Міністерство фінансів Японії (MOF), яке відповідає за нагляд за страховими компаніями та забезпечення їх фінансової стабільності.

Однією з ключових рис японської системи є використання «стратегії запобігання» – регулятор активно працює над упередженням фінансових криз. Наприклад, після фінансової кризи 2000-х років японський уряд запровадив ряд реформ, що зміцнили капіталізацію страхових компаній і зменшили їх залежність від волатильності ринку. Ці заходи включали підвищення вимог до резервів та капіталу, а також запровадження стрес-тестування, щоб оцінити стійкість компаній у різних економічних сценаріях.

Японія також впровадила концепцію «глобальної стабільності» у своєму регулюванні. У країні активно діє «Тест на витривалість», що дозволяє страховикам перевіряти свої фінансові можливості у випадку несприятливих умов. Такі заходи не лише зміцнюють довіру споживачів, але й допомагають уникнути кризових ситуацій у страховому секторі.

Крім того, японська система регулювання страхової діяльності акцентує увагу на захисті прав споживачів. Наприклад, у 2006 році було прийнято законодавство, яке регулює надання страхової інформації та покладає зобов'язання на страхові компанії забезпечувати прозорість у своїй діяльності. Це включає обов'язкове розкриття інформації про страхові продукти, що допомагає споживачам приймати обґрунтовані рішення [14].

Досвід Сполучених Штатів Америки в державному регулюванні страхової діяльності є одним із найважливіших прикладів у світі, що відзначається своєю складною структурою та історією. Страховий ринок США характеризується федеральною системою, де регулювання відбувається на двох рівнях:

федеральному та штатному. Кожен штат має свою страхову комісію, що відповідає за нагляд за страховими компаніями та забезпечення дотримання місцевих законодавчих норм. Наприклад, штат Каліфорнія має одну з найбільших та найвпливовіших страхових комісій у США, яка контролює діяльність тисяч страхових компаній, що працюють у регіоні.

Важливим етапом у розвитку державного регулювання страхової діяльності в США стало створення Національної асоціації страхових комісій (NAIC) у 1871 році. Ця організація об'єднує страхових регуляторів з усіх штатів і займається розробкою спільних політик та стандартів для страхового сектора. NAIC також грає ключову роль у зборі та аналізі статистичних даних про страхування, що допомагає виявляти тенденції на ринку та вносити необхідні зміни в регуляторні механізми.

Федеральний рівень регулювання страхової діяльності в США представлений рядом законів, таких як Закон про страхування у здоров'ї (HIPAA), який забезпечує конфіденційність медичної інформації, та Закон про реформи страхування у здоров'ї (ACA), який забезпечує доступ до медичних послуг для широкого кола населення. У 2008 році під час фінансової кризи було прийнято ряд заходів для стабілізації страхового ринку, включаючи створення Фонду ліквідації, який допоміг страхувальникам, які зазнали збитків через банкрутство великих страхових компаній.

Крім того, важливу роль у регулюванні страхової діяльності відіграють організації, що здійснюють незалежний аудит страхових компаній. Наприклад, у США існує система рейтингів страхових компаній, які оцінюють їх фінансову стійкість та здатність виконувати зобов'язання перед страхувальниками. Це дозволяє споживачам отримувати об'єктивну інформацію про фінансовий стан страховиків та робити усвідомлений вибір при підписанні страхових полісів [14].

Державне регулювання страхової діяльності в Україні потребує вдосконалення з урахуванням зарубіжного досвіду. По-перше, важливо забезпечити прозорість ринку та підвищити фінансову грамотність населення через інформаційні кампанії, аналогічно німецькій практиці. По-друге, варто запровадити обов'язкове страхування, яке підвищить доступ до страхових послуг, як це зроблено в Німеччині. По-третє, необхідно зміцнити регуляторну структуру, впровадивши чіткі вимоги до страховиків, подібно до Швейцарії. Додатково, важливим аспектом є підтримка інновацій у страховій галузі через фінансові технології, як в Ірландії, а також забезпечення захисту прав споживачів шляхом запровадження незалежного моніторингу та аудитів, що успішно функціонує в США. Ці напрямки можуть суттєво підвищити ефективність державного регулювання страхової діяльності в Україні.

Висновки

Державне регулювання страхової діяльності є критично важливим інструментом, що забезпечує стабільність та надійність фінансового сектора, охороняючи інтереси страхувальників та сприяючи розвитку ринку страхових послуг. Його основне призначення полягає в створенні прозорих і

справедливих умов для здійснення страхових операцій, захисті прав споживачів, запобіганні фінансовим кризам та стимулюванні інвестицій у економіку країни. Ефективне регулювання також включає нагляд за діяльністю страхових компаній, контроль за дотриманням нормативних актів та забезпеченням фінансової стійкості страхових фондів, що в цілому підвищує рівень довіри до страхового ринку.

Економічна необхідність державного регулювання страхової діяльності в Україні обумовлена ключовою роллю страхування у забезпеченні фінансової стабільності та захисту майнових інтересів громадян і підприємств, а також у зменшенні економічних ризиків. Попри наявність багаторічної історії страхового ринку, його ефективність залишається під загрозою через низьку конкуренцію, обмежений доступ компаній до фінансових ресурсів та недостатню прозорість. Державне регулювання є критично важливим для створення здорового конкурентного середовища, захисту прав споживачів та забезпечення прозорості, що підвищує довіру до страхових послуг. З огляду на фінансові труднощі, з якими стикаються страхові компанії, а також необхідність впровадження механізмів захисту споживачів, ефективне регулювання з боку держави стає запорукою стабільності і розвитку страхового ринку, що, в свою чергу, сприяє загальному економічному зростанню країни.

Державне регулювання страхового сектора в Україні відіграло вирішальну роль у формуванні його фінансових показників, що підтверджується зростанням валових страхових премій на 15% у 2023 році, незважаючи на зменшення кількості зареєстрованих страховиків до 160 компаній. Виплати за страхуванням також зросли на 12%, що свідчить про зростаючий попит на страхові послуги серед населення та бізнесу. У контексті економічних труднощів та військової агресії регуляторні заходи допомогли підтримати стабільність ринку, що проявилось у збереженні платоспроможності провідних компаній, таких як «Оранта» та «Провідна», які продемонстрували збільшення своїх часток на ринку. Таким чином, державне регулювання не лише підтримало страховий сектор під час кризових умов, але й сприяло його поступовому відновленню та адаптації до нових викликів, що є важливим для економічного зростання України.

Сучасні проблеми державного регулювання страхової діяльності в Україні включають недостатню прозорість ринку, відсутність ефективних регуляторних механізмів, низький рівень фінансової грамотності населення та відсутність конкурентного середовища. Для вирішення цих проблем необхідно оновити законодавчу базу, запровадити електронні платформи для прозорості фінансової звітності, ввести обов'язковий незалежний аудит для страховиків, удосконалити систему контролю за їх діяльністю, а також активізувати програми підвищення фінансової грамотності населення. Реалізація цих заходів сприятиме підвищенню довіри до страхового ринку, поліпшенню якості страхових послуг і створенню стабільного та ефективного середовища для розвитку страхової діяльності в Україні.

Список використаних джерел:

1. Мельник Т. А., Сибірцев В. В. Страхування : навчальний посібник. Кропивницький : ПП «Ексклюзив Систем», 2022. 307с.
2. Докторова Н. П. Механізми державного регулювання страхової діяльності в Україні: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 25.00.02. Державний університет управління. Донецьк, 2008. 19 с.
3. Габрон Я. Ф. Сутність державного регулювання страхової діяльності в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2010. № 3 (21). С. 83-85.
4. Фурман В. М. Страхування: теоретичні засади та стратегія розвитку : монографія. Київ : КНЕУ, 2005. 334 с.
5. Гаманкова О. О. Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика : монографія. Київ : КНЕУ, 2009. 283 с.
6. Нечипорук Л. В. Страховий ринок: закономірності становлення та розвитку в умовах глобалізації: моногр. Харків : Право, 2010. 280 с.
7. Філонюк О. Ф. Державне регулювання страхової справи в контексті концепції розвитку страхового ринку України до 2010 року. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Сер. : Економіка*. 2006. Вип. 81-82. С. 47-51.
8. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення 31.01.2025)
9. Олійник О. В., Нагаєва Г. О. Страхування : навч. посіб. Харків : ХНАУ, 2020. 252 с.
10. Рейтинг страхових компаній за валовими страховими преміями за 12 місяців 2023 року. URL: <https://forinsurer.com/ratings/nonlife/23/12/1/> (дата звернення 31.01.2025)
11. Закон України «Про страхування». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2023, № 12-13, ст. 28. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text> (дата звернення 31.01.2025)
12. Новий закон «Про страхування» вичистить ринок від слабких гравців. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2024/07/18/716826/> (дата звернення 31.01.2025)
13. Чорновол А. Стратегічні пріоритети розвитку страхового ринку України.[Strategic priorities of the development of the insurance market of Ukraine] *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2022. № 1(85). С. 125-132.
14. Жук О. О. Зарубіжний досвід у сфері страхування та можливості його використання. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2014. № 2. С. 215-218.
15. Чуницька І.І., Богріновцева Л. М. Особливості діяльності страхових компаній на фінансовому ринку України в умовах воєнного стану. *Інфраструктура ринку*. 2023. Вип. 71. С. 251-258. URL: http://www.marketinfr.od.ua/journals/2023/71_2023/46.pdf (дата звернення 31.01.2025)
16. Статистика страхового ринку України. URL: <https://forinsurer.com/stat> (дата звернення 31.01.2025)

References:

1. Melnyk T.A., Sybirtsev V.V. (2022) Strakhuvannya: navch. posib. [Insurance: a textbook]. Kropyvnytsky: PE «Eksklyuzyv System», 307 p. (in Ukrainian)
2. Doktorova N.P. (2008) Mekhanizmy derzhavnoho rehulyuvannya strakhovoyi diyal'nosti v Ukraini [Mechanisms of state regulation of insurance activity in Ukraine]: dys. kand. ekon. nauk: 25.00.02. Derzhavnyy universytet upravlinnya. Donets'k, 19 p. (in Ukrainian)
3. Habron Ya. F. (2010) Sutnist derzhavnoho rehulyuvannya strakhovoyi diyalnosti v Ukraini i [The essence of state regulation of insurance activity in Ukraine]. *Ekonomichnyy visnyk Donbasu*, no. 3 (21), pp. 83-85. (in Ukrainian)
4. Furman V. M. (2005) Strakhuvannya: teoretychni zasady ta stratehiya rozvytku: monohrafiya [Insurance: theoretical foundations and development strategy: monograph]. Kyiv: KNEU, 334 p. (in Ukrainian)

5. Hamankova O.O. (2009) Rynok strakhovykh posluh Ukrayiny: teoriya, metodolohiya, praktyka: monohrafiya [Market of insurance services of Ukraine: theory, methodology, practice: monograph]. Kyiv: KNEU, 283 p. (in Ukrainian)
6. Nechyporuk L. V. (2010) Strakhovyy rynek: zakonomirnosti stanovlennya ta rozvytku v umovakh hlobalizatsiyi: monohrafiya [Insurance market: patterns of formation and development in conditions of globalization: monograph]. Kharkiv: Pravo, 280 p. (in Ukrainian)
7. Filonyuk O.F. (2006) Derzhavne rehulyuvannya strakhovoyi spravy v konteksti kontseptsii rozvytku strakhovoho rynku Ukrayiny do 2010 roku [State regulation of insurance business in the context of the concept of the development of the insurance market of Ukraine until 2010]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ser.: Ekonomika*, vol. 81-82, pp. 47-51. (in Ukrainian)
8. Ofitsiynyy sayt Natsionalnoho banku Ukrayiny [Official website of the National Bank of Ukraine]. Available at: <https://bank.gov.ua/> (accessed January 31, 2025) (in Ukrainian)
9. Oliynyk O. V., Nahayeva H. O. (2020) Strakhuvannya: navch. posib. [Insurance: teaching manual]. Kharkiv: KHNAU, 252 p. (in Ukrainian)
10. Reytynh strakhovykh kompaniy za valovymy strakhovymy premiyamy za 12 misyatsiv 2023 roku [Rating of insurance companies by gross insurance premiums for 12 months of 2023]. Available at: <https://forinsurer.com/ratings/nonlife/23/12/1> (accessed January 31, 2025) (in Ukrainian)
11. Zakon Ukrainy «Pro strakhuvannya». Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), 2023, №№ 12-13, st.28 [Law of Ukraine "On Insurance". Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR), 2023, No. 12-13, p. 28]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text> (accessed January 31, 2025) (in Ukrainian)
12. Novyy zakon «Pro strakhuvannya» vychystyt rynek vid slabkykh hravtsiv [The new law "On Insurance" will clear the market of weak players]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/news/2024/07/18/716826/> (accessed January 31, 2025) (in Ukrainian)
13. Chornovol A. (2022) Stratehichni priorytety rozvytku strakhovoho rynku Ukrayiny [Strategic priorities of the development of the insurance market of Ukraine]. *Visnyk Chernivetskoho torhovelno-ekonomichnoho instytutu. Ekonomichni nauky*, no. 1(85), pp. 125-132. (in Ukrainian)
14. Zhuk O. O. (2014) Zarubizhnyy dosvid u sferi strakhuvannya ta mozhlyvosti yoho vykorystannya [Foreign experience in the field of insurance and possibilities of its use]. *Zovnishnya torhivlya: ekonomika, finansy, parvo*, no. 2, pp. 215-218. (in Ukrainian)
15. Chynytska I.I., Bohrinovtseva L. M. (2023) Osoblyvosti diyal'nosti strakhovykh kompaniy na finansovomu rynku Ukrayiny v umovakh voyennoho stanu. [Peculiarities of the activity of insurance companies on the financial market of Ukraine in the conditions of martial law]. *Infrastruktura rynku*, vol. 71, pp. 251-258. Available at: http://www.marketinfr.od.ua/journals/2023/71_2023/46.pdf (accessed January 31, 2025) (in Ukrainian)
16. Statystyka strakhovoho rynku Ukrayiny [Statistics of the insurance market of Ukraine]. Available at: <https://forinsurer.com/stat> (accessed January 31, 2025) (in Ukrainian)